

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA EKONOMICKÁ

Bakalářská práce

Význam Světové výstavy v Bruselu
a návrat československého exportu na světový trh

The Importance of the World's Exhibition in
Brusel and the Return of the Czechoslovakian
Export to the World Trade

Dana Fořtová

Plzeň 2018

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta ekonomická

Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dana FOŘTOVÁ**

Osobní číslo: **K15B0051K**

Studijní program: **B6208 Ekonomika a management**

Studijní obor: **Podniková ekonomika a management**

Název tématu: **Význam Světové výstavy v Bruselu a návrat československého exportu na světový trh**

Zadávající katedra: **Katedra financí a účetnictví**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Popište situaci československé ekonomiky s důrazem na zahraniční obchod v období 50. let.
2. Charakterizujte problémy zemí třetího světa v podmínkách rozpadající se světové koloniální soustavy.
3. Analyzujte účast ČSSR na Světové výstavě v Bruselu 1958.
4. Popište změny v teritoriální a odvětvové struktuře v zahraničním obchodě v 60. letech.

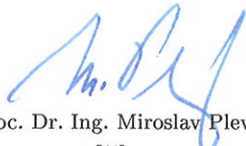
Rozsah grafických prací: **neuveden**
Rozsah kvalifikační práce: **40 - 60 stran**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

- **ADAMCOVÁ, Lenka; NĚMEČKOVÁ, Tereza a kol.** *Rozvojová ekonomika.* Praha: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1
- **KAPLAN, Karel.** *Rada vzájemné hospodářské pomoci a Československo 1957-1967.* Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0417-5
- **KRAMEROVÁ, Daniela; SKÁLOVÁ, Vanda.** *Bruselský sen.* Praha: Arbor Vitae, 2008. ISBN 978-80-87164-03-7
- **PRŮCHA, Václav.** *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl.* Praha: Doplněk, 1992. ISBN 978-80-7239-228-5

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Čestmír Jarý**
Katedra ekonomie a kvantitativních metod

Datum zadání bakalářské práce: **21. října 2016**
Termín odevzdání bakalářské práce: **24. dubna 2017**

Doc. Dr. Ing. Miroslav Plevný
děkan

Ing. Michaela Krechovská, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 21. října 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Význam Světové výstavy v Bruselu a návrat československého exportu na světový trh“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce
za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni, dne

.....

podpis autora

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce panu PhDr. Čestmírovi Jarému za vstřícný přístup, odbornou pomoc a cenné rady, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za podporu a trpělivost během studia.

Obsah

Úvod.....	7
1 Politicko – ekonomická situace v období 1945–1947	8
1.1 Celosvětová politicko – ekonomická situace	8
1.2 Politická situace v ČSR	9
1.3 Ekonomická situace v ČSR	10
2 Období 1948–1955	12
2.1 Celosvětová situace	12
2.2 Ekonomické změny při nástupu centrálně plánované ekonomiky	13
2.3 Socialistická industrializace	17
2.4 Zahraniční obchod	19
3 Rozvojové země.....	24
3.1 Rozpad koloniální soustavy.....	24
3.2 Charakteristika jednotlivých regionů	25
3.3 Soupeření bloků o vliv v jednotlivých státech	31
4 Bruselská výstava EXPO 58	33
4.1 Celková charakteristika výstavy.....	33
4.2 Československá účast	34
5 Zahraniční obchod od poloviny 50. let	38
5.1 Strukturální vývoj.....	38
5.2 Regionální vývoj	39
6 Důsledky změn	44

Závěr	45
Seznam tabulek a obrázků	46
Seznam použitých symbolů a zkratk.....	47
Seznam použité literatury	48
Seznam příloh	50

Úvod

Tato bakalářská práce pojednává o politických a ekonomických změnách ve světě a v ČSR po 2. světové válce a o vlivu těchto změn na směřování československého zahraničního obchodu.

Politická situace ve světě se po 2. světové válce rychle změnila. Vznikla dvě uskupení států, „západní“ pod vlivem USA a „východní“ pod vlivem Sovětského svazu. Dochází k rozpadu koloniální soustavy a země západní Evropy nechťejí přijít o vliv ve svých bývalých koloniích. Sovětský svaz upevňuje svoji pozici v zemích východní Evropy a snaží se získat svůj vliv v rozvojových zemích.

Po druhé světové válce byla československá ekonomika na poměrně dobré úrovni. Byl zde zavedený zahraniční obchod s určitými komoditami. Vlivem politických změn ve světě dochází ke změnám v orientaci zahraničního obchodu, zaměřujeme se na státy východní Evropy, na rozvojové země, klesá obchod se zeměmi západní Evropy.

Pro posouzení hospodářské a politické situace v Československu a jeho obchodních partnerech, o Sovětském svazu, o vznikajících socialistických státech, o kapitalistických státech a rozvojových zemích si musíme zjistit potřebné informace. Bude zde upřesněno, s jakými komoditami se obchodovalo. Vše bude zjišťováno z dobových dokumentů, knih a internetových odkazů. Následující část práce se zaměří na rozpadající se světovou koloniální soustavu. Bude zde stručný popis situace ve vybraných státech před rozpadem a po rozpadu koloniální soustavy. Tedy v období 1945 až do roku 1960. Dále bude popsána a zhodnocena účast Československa na Světové výstavě EXPO58 v Bruselu. Následující část pojednává o změnách v zahraničním obchodě po roce 1955, které nastaly v teritoriální a v odvětvové struktuře. Změny budou zjištěny z dostupných statistických údajů a dostupné literatury.

1 Politicko – ekonomická situace v období 1945–1947

Mezi hlavní úkoly v tomto období bylo odstranění škod způsobených válkou a přechod z válečných ekonomik na ekonomiky mírové.

1.1 Celosvětová politicko – ekonomická situace

Politická situace se po 2. světové válce rychle změnila. Zmizel společný nepřítel Spojených států a Sovětského svazu - Hitlerovské Německo. Spojené státy ani Sovětský svaz nechtěly ztratit vliv na územích Evropy, které osvobodily. Vznikla dvě uskupení států, západní a východní. Tato dvě uskupení mezi sebou soupeřila po všech stránkách, ekonomické, vojenské atd.

Země západní Evropy se po 2. světové válce zaměřily na obnovu poničeného hospodářství. Byla poškozena většina velkých měst, průmyslové oblasti, železnice, silnice, mosty. Byl nedostatek potravin a léků. Vzniká nespokojenost mezi obyvatelstvem. Země přijaly v letech 1945 - 1947 zahraniční pomoc od Správy Spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA). Ta byla založena 9. listopadu 1943 v Bílém domě ve Washingtonu a měla plánovat, koordinovat a zajišťovat pomoc ve všech zemích postižených za druhé světové války. Organizace měla rozpočet 3,7 miliardy dolarů, nejvíce přispěly USA 2,7 miliardami, Británie 625 miliony a Kanada 139 miliony dolarů. UNRRA zanikla koncem roku 1947. Poválečná obnova západních států Evropy probíhala rychleji díky prohlubování principů tržního hospodaření a také zahraniční pomoci Spojených států. Spojené státy vytvářely těsně po válce cca 60% světové průmyslové produkce¹.

Země východní Evropy se dostaly do vlivu Sovětského svazu. Odstraňují poválečné škody, nejhůře na tom je západní část Sovětského svazu, kde obnova trvala 10 let.

Koloniální soustava po 2. světové válce nedoznala podstatných změn, někde jen došlo k mocenským přesunům mezi kolonizátory.

¹ PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl období 1945-1992*. 1. vydání, Brno: Doplněk, 2009, ISBN: 978-80-7239-228-5.

1.2 Politická situace v ČSR

O budoucím politickém vývoji v ČSR se rozhodovalo již koncem 2. Světové války, kdy proběhla jednání mezi zástupcem londýnského exilu prezidentem Benešem a zástupcem moskevského vedení KSČ Gottwaldem. Výsledkem byl dokument známý jako Košický vládní program. Ten upevňoval politické směřování Československa k Sovětskému svazu. Spolupráci německého a maďarského obyvatelstva s nacistickým režimem označil jako kolektivní vinu a důvodem pro odsun tohoto obyvatelstva. V ekonomické části stanovil urychlené obnovení národního hospodářství a znárodnění majetku kolaborantů. V znárodněných podnicích se ustanovovaly národní správy a na zkonfiskované půdě se měla uskutečnit pozemková reforma.

Součástí Košického vládního programu bylo i ustanovení Národní fronty Čechů a Slováků 5.dubna 1945, která sdružovala politické strany a další organizace, které mohly kandidovat ve volbách 1946.

V květnu 1945 bylo ustanoveno Revoluční odborové hnutí (ROH). Byl to nástupce všech minulých odborových organizací. Získalo velký vliv na hospodaření v zestátněných podnicích.

V létě 1945 KSČ a ROH požadují zestátnění velkých ekonomických subjektů a na základě čtyř dekretů prezidenta republiky z 24. října 1945 dochází k zestátnění klíčových oborů průmyslu, potravinářství, bank a pojišťoven.

První československé parlamentní volby se uskutečnily 26. května 1946. Ve volbách kandidovaly čtyři politické strany v českých zemích a čtyři na Slovensku. KSČ získala v Čechách 43,25% hlasů, na Moravě 34,46% hlasů, KSS získala 30,48% hlasů. Předsedou vlády se stal Klement Gottwald. Ve vládě byli zastoupeni i ostatní politické strany dle počtu získaných hlasů.

25. října 1946 byl vládou přijat zákon č. 192/1946 Sb. Zákon o dvouletém hospodářském plánu. Byl stanoven na roky 1947 a 1948. Byl to plán na obnovu a rekonstrukci hospodářství Československa po druhé světové válce.

KSČ obsazovala klíčové funkce ve státní správě, v armádě, ve Sboru národní bezpečnosti, v podnicích. Vytvářela si předpoklady pro převzetí moci v únoru 1948.

1.3 Ekonomická situace v ČSR

Stav československé ekonomiky v poválečných letech se musel přizpůsobit novým podmínkám. Průmysl byl v době války orientován na zbrojní výrobu a na potřeby armády. Po roce 1945 bylo nutno průmysl přizpůsobit novým mírovým podmínkám. Další problém byl nedostatek pracovních sil v pohraničních oblastech z důsledku odsunu cca 2 000 000 německého obyvatelstva na základě dekretu č. 33/1945². Na podkladě dekretů prezidenta Beneše č. 100/1945 a 101/1945 došlo znárodnění některých závodů a následovalo jejich slučování. Jednalo se o závody z různých oblastí průmyslu, např. doly, slévárny, stavební závody, papírny, závody vyrábějící zbraně. Znárodněny byly ve většině případů podle počtu zaměstnanců, slévárny, které měly více než 400 zaměstnanců, stavební závody s více než 150 zaměstnanci, papírny s více než 800 zaměstnanci. Doly, závody vyrábějící zbraně a energetické závody byly znárodněny bez ohledu na počet zaměstnanců. Z 3000 znárodněných závodů vzniklo přes 300 národních podniků³. Dekretem č. 102/1945 byly znárodněny akciové banky a přejmenovány na národní banky.

I přes potíže s nedostatkem surovin a pracovníků si naše ekonomika v roce 1947 nevedla špatně. Dvouletý hospodářský plán se v roce 1947 dařilo plnit v oblasti průmyslu, hutnictví, dopravy a těžbě uhlí. V důsledku nepříznivých klimatických podmínek se nepodařilo splnit úkoly v zemědělství a v potravinářském průmyslu.

Důležitou roli při obnově hrála zahraniční pomoc od Správy Spojených národů pro pomoc a obnovu (zkráceně UNRRA). V roce 1944 byla nabídnuta vládě v exilu pomoc od této organizace, protože bylo Československo vyhodnoceno jako tak zdevastované, že je nutné poskytnout pomoc na poválečnou obnovu. Za Československo dohodu podepsal Jan Masaryk a následně byl vydán i dekret předsednictva vlády č. 2/1945 Sb. Organizace měla rozpočet 3,7 miliardy dolarů, nejvíce přispěly USA 2,7 miliardami, Británie 625 miliony a Kanada 139 miliony dolarů. Pomoc dorazila prvně na Slovensko v dubnu 1945 a v květnu 1945 do Čech a byla dopravována po železnici, loděmi i lety. Vznikaly sběrná místa, např. v Bratislavě, v Chebu, v Brně a Plzni atd. Tato pomoc proběhla několikrát a její součástí byly nejen potraviny a šatstvo, ale i vozidla,

² Ústavní dekret prezidenta republiky o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, 33/1945 Sb.

³ Dekret prezidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, 100/1945 Sb.

suroviny a strojní zařízení. Vše dovezené bylo nakoupeno organizací UNRRA, dopravu si Československo zajišťovalo samo. Byly zde zřízeny také pobočky, které organizovaly a domlouvaly, co se má a v jakém množství dovést dle seznamu vystaveného vládou. Dovezené zboží bylo dále rozprodáváno nebo v případě potravin rozdáváno na přiděl. Celkem bylo Československu od roku 1945 do roku 1947⁴ dovezeno 1 629 227 tun zboží v hodnotě 117 916 400 dolarů (cca 15 miliard Kčs).

⁴ SOMMER, Karel: *UNRRA a Československo*, Slezský ústav AV ČR, Opava 1993

2 Období 1948–1955

Charakteristickým rysem tohoto období je prohloubení rozporů v mezinárodních vztazích, zvýšení zbrojní výroby, vznik studené války.

2.1 Celosvětová situace

Svět je rozdělen na dvě uskupení států, na státy západní a východní. Západní státy jsou pod vlivem USA, východní pod vlivem Sovětského svazu. Po odzkoušení atomové bomby v roce 1949 Sovětským svazem se rozpory mezi těmito uskupeními prohlubují. Tomuto období se začalo říkat „studená válka“.

Představitelé západních zemí se nechtěli smířit se stavem, kdy země Evropy jsou ovládány dvěma velmocemi, chtěli hrát větší roli ve vývoji Evropy. V květnu 1949 založili Evropskou radu, která koordinovala spolupráci zemí v oblasti politické, ekonomické a kulturní. Zakládajícími členy byla Velká Británie, Francie, Itálie, Belgie, Dánsko, Švédsko, Norsko, Nizozemí, Irsko a Lucembursko. Později se připojili SRN, Řecko, Švýcarsko, Rakousko, Turecko, Island, Kypr a Malta. Evropská rada byla základem pro budoucí společenství – Evropskou unii. Po stránce vojenské uzavřela Velká Británie, Francie a země Beneluxu v březnu 1948 Bruselský pakt. Pro posílení obrany zemí Bruselského paktu byli k dalším jednání přizváni představitelé USA, Kanady, Dánsko, Island, Norsko, Portugalsko a Itálie.

V dubnu 1949 podepsali představitelé těchto zemí smlouvu pod názvem Severoatlantická obranná aliance (NATO).

Pro obnovu hospodářství přijaly země západní Evropy v roce 1948 Marshallův plán (Plán evropské obnovy). Západní Evropa tak dostala od USA v letech 1948 - 1952 pomoc v hodnotě 13 miliard dolarů v tehdejších cenách. V rámci Marshallova plánu byly dodávány potraviny, pomohl se obnovit průmysl a zemědělství, oživil se mezinárodní obchod. USA si tímto zabezpečily v západní Evropě ekonomický a vojenský vliv. Ekonomický tržní systém se nemění a ekonomika se rychle stabilizuje.

Východní země začaly pod vlivem Sovětského svazu zavádět principy plánovitého řízení ekonomiky. Pro posílení vlivu a kontroly Sovětského svazu byla pro oblast

hospodářskou založena v lednu 1949 Rada vzájemné hospodářské pomoci⁵. Zakládajícími členy byly Sovětský svaz, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Rumunsko a Polsko. Pro oblast vojenskou byla v květnu 1955 ve Varšavě podepsána Varšavská smlouva. Zakládajícími členy byly Sovětský svaz, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Rumunsko, Polsko, Albánie a NDR. Cílem byla koordinace činnosti jednotlivých armád pod velením Sovětského svazu.

Úkolem RVHP byla snaha o vzájemnou spolupráci. Jednotlivé státy si prosazovaly své národní zájmy. V prvních letech RVHP řešila nedostatek surovin, rozvoj průmyslu a zemědělství, rozvoj zahraničního obchodu (jeho výši, způsob financování atd.). Cílem bylo minimalizovat závislost na kapitalistických státech a uspokojovat potřeby jednotlivých států. Sovětský svaz byl největší dovozce i vývozce a snažil se diktovat své podmínky ostatním státům. A také vlivem měnicích se ekonomických podmínek docházelo k vzájemným rozporům mezi jednotlivými členy a byla snaha po změnách v činnosti RVHP.

2.2 Ekonomické změny při nástupu centrálně plánované ekonomiky

KSČ se dlouhodobě připravovala k převzetí moci ve státě. Počátkem února 1948 bylo v Praze odvoláno 8 obvodních velitelů Sboru národní bezpečnosti. Na jejich místa nastoupili komunističtí velitelé. Po projednání ve vládě 20. února došlo k demisi tří nekomunistických členů vlády. Nemocný prezident Edvard Beneš sice mohl jmenovat úřednickou vládu, ale pod tlakem komunistických demonstrací a na návrh předsedy vlády Klementa Gottwalda 25. února 1948 podepsal doplnění vlády o další komunistické poslance. Pak již nic nebránilo ke změně společenského řádu. Je přijata řada znárodnovacích zákonů. Podle sovětského vzoru přechází ekonomika do období centrálního plánování.

Rok 1948 je druhým rokem dvouletého plánu, kde byly přesně stanoveny cíle pro jednotlivé oblasti, které měly být dodrženy. Například v průmyslu překročit na konci roku 1948 úroveň výroby o 10% z roku 1937 nebo v zemědělství dosáhnout koncem

⁵ Rada vzájemné hospodářské spolupráce (dále jen RVHP)

dvouletky předválečnou úroveň⁶. V případě průmyslu a těžbě uhlí byl plán překročen. V oblasti zemědělství nebyly plány splněny hlavně z důvodu klimatických změn, sklizeň pšenice na 58%, brambor na 51%, vepřové maso 54% a mléko 62%. Část potravin jsme museli dovést převážně ze Sovětského svazu. Potravinářský průmysl splnil plán jen na 80%. Ve stavebnictví se postavilo 47% bytů.

Zákonem č. 241/1948 Sb. byl schválen první pětiletý hospodářský plán pro období 1949-1953. Plán počítal s výstavbou a přestavbou československého hospodářství, výrobu předpokládal rovnoměrně rozložit po celém území státu, počítal se zprůmyslněním Slovenska. Předpokládal nárůst národního důchodu o 48%, a to zvýšením produktivity práce. Toho se má dosáhnout například urychlením rozvoje hutnického, kovodělného a především těžkého strojírenství. Zvýší se výroba stavebních hmot, zemědělských strojů, spotřebních předmětů. Vyšší spotřeba elektrické energie bude zabezpečena vybudováním dalších vodních a tepelných elektráren. Plán první pětiletky např. počítal s tím, že se:

- průmyslová výroba v roce se zvedne o 57%, tj. z 288 miliard Kčs v roce 1948 na 454 miliard Kčs v roce 1953
- řemeslná výroba dosáhne o 20% více, tj. 59 miliard Kčs v roce 1953 proti 49 miliardám Kčs v roce 1948
- v odvětví báňském se výroba zvedne z 13,2 miliardy Kčs v roce 1948 na 17,8 miliardy Kčs v roce 1953 tj. o 35% více
- v odvětví energetickém se výroba zvedne z 9,3 miliardy Kčs na 14,1 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 52% více
- v odvětví kovodělném se výroba zvedne ze 47,8 miliardy Kčs na 92,3 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 93% více
- v odvětví hutnickém se výroba zvedne z 31,2 miliardy Kčs na 46,4 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 49% více
- v odvětví chemickém se výroba zvedne z 21,7 miliardy Kčs na 35,1 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 62% více

⁶ Zákon č. 192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu

- v odvětví sklářském se výroba zvedne ze 4,1 miliard Kčs na 4,6 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 12% více
- v odvětví papírenském se výroba zvedne ze 7 miliard Kčs na 9,9 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 41% více
- v odvětví stavebních hmot a keramiky se výroba zvedne ze 7,6 miliardy Kčs na 12,1 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 49% více
- v odvětví dřevařském se výroba zvedne z 9,9 miliardy Kčs na 12,5 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 26% více
- v odvětví textilním a oděvním se výroba zvedne ze 46 miliardy Kčs na 77,4 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 68% více
- v odvětví kožedělném a gumárenském se výroba zvedne z 15,2 miliardy Kčs na 21,8 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 43% více
- v odvětví potravinářském se výroba zvedne z 34,5 miliardy Kčs na 61,8 miliardy Kčs v roce 1953, tj. o 79% více
- v odvětví stavebním se výroba zvedne na 176,9 miliardy Kčs, z toho novostavby za 135 miliard Kč. Stavebnictví se zaměří na používání stavebních součástí hromadně vyrobených z betonu a oceli. Z 179,6 miliard Kčs se proinvestuje v průmyslu 44,6 miliard Kčs, v zemědělství 11,8 miliardy Kčs, ve stavebnictví 0,7 miliardy Kčs, v obchodě a cestovním ruchu 1,9 miliardy Kčs, v bytové výstavbě 39,3 miliardy Kčs, na silnice, mosty, vodní hospodářství a ostatní 41,1 miliardy Kčs, pro účely sociální, zdravotní a kulturní 14,4 miliardy Kčs.

V zemědělství plán počítal s rozvojem živočišné výroby, mechanizace zemědělství, používání ušlechtilých osiv a umělých hnojiv. Plán první pětiletky např. počítal s tím, že se zemědělská výroba zvýší o více než 16%, tj. 105 miliard Kčs v roce 1953 proti 90,5 miliardy Kčs z původního plánu výroby na rok 1948⁷. V únoru 1949 byla zahájena první vlna kolektivizace zemědělství přijetím zákona o jednotných zemědělských družstvech. V letech 1952-1953 byla druhá vlna kolektivizace.

⁷ Zákon č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém plánu

V poválečném období zajišťoval pravidelný příděl obyvatelstva základními potravinami a průmyslovými výrobky tzv. lístkový systém za relativně nízké ceny. Kromě toho zde existoval černý trh za vyšší ceny, čehož využívali spekulanti ke svému obohacení. Stát si potřeboval podchytit oblast černého trhu, a proto zavedl počátkem roku 1949 volný trh s vyššími cenami, ze kterého pak získával část prostředků, a ceny na černém trhu pak klesaly.

Problémy v zemědělství se měly vyřešit přechodem od soukromého hospodaření ke kolektivnímu po vzoru sovětských kolchozů. V roce 1949 byl přijat zákon č. 69/1949 Sb. o Jednotných zemědělských družstvech (JZD). Soukromí zemědělci byli přesvědčováni, aby vstupovali do zemědělských družstev, aby do družstva převedli půdu, stroje, dobytek. Pokud nesouhlasili, byl jim často majetek i vyvlastněn. Vedle JZD existovaly i státní statky. Zemědělská technika se soustřeďovala a opravovala v strojních traktorových stanicích. Uvedené podniky byly řízeny centrálně a byla potlačována jejich samostatnost. Naše zemědělství v poválečných letech trpělo nedostatkem odborníků, pracovníků v zemědělství, nedostatkem strojů, nedostatkem osiv, nízkým stavem chovaného dobytka, nepříznivými přírodními vlivy. Nedostatek potravin a přidělový systém se projevoval v nespokojenosti obyvatelstva.

30. května 1953 byla provedena měnová reforma. Ta reagovala na větší poptávku a menší nabídku zboží, na bující černý trh a chtěla se vypořádat s přidělovým systémem. Tím také znehodnotila úspory obyvatel. Reforma se připravovala v utajení, mince se razily v Leningradě, papírové peníze se tiskly v Moskvě. Nespokojené obyvatelstvo protestovalo proti reformě na cca 120 místech Československa, nejznámější demonstrace proběhla v Plzni. Reforma byla provedena bez dodání požadovaných údajů a bez souhlasu Mezinárodního měnového fondu (MMF) a proto bylo Československo z této organizace vyloučeno.

Vzhledem k poloze Československa měl Sovětský svaz zájem na tom, abychom měli velkou moderní armádu (v roce 1949 bylo v armádě 110 tisíc vojáků a v roce 1953 již 230 tisíc vojáků). Investuje se do zbrojního průmyslu. Dochází k přezbrojení naší armády, posilují se motorizované jednotky, tanková vojska a bojové letectvo. V roce 1952 bylo investováno 28% tehdejšího národního důchodu do naší armády a zbrojního průmyslu.

V roce 1951 požadují sovětsí poradci další navýšení plánu u těžkého a zbrojního průmyslu. Toto navýšení plánu už nebylo reálné splnit. Bylo dosaženo pouze původního plánu. Z tohoto důvodu byly od roku 1954 až do roku 1955 stanoveny roční plány.

Československo se stalo strojírenskou velmocí. V období let 1948–1953 vzrostla průmyslová výroba 2,5 krát, počet pracujících z 234 na 389 tisíc. Strojírenská výroba musí být zajištěna hutní výrobou oceli. A výroba oceli potřebuje mít dostatek železných a legujících rud a dostatek uhlí. Československo je na tyto zdroje surovin chudé a náklady na jejich těžbu a zpracování odčerpávalo značnou část finančních prostředků z ostatních odvětví ekonomiky. Větší část surovin musíme dovážet. Zvyšování výroby těžkého strojírenství prohlubovalo hospodářské problémy země.

2.3 Socialistická industrializace

Vzorem pro československou socialistickou industrializaci byla Sovětská socialistická industrializace. Předpokládala vybudování a zdokonalování těžkého strojírenství. To se mělo stát základem pro rozvoj spotřebního průmyslu, dopravy, výrobu strojů pro zemědělství a pro výrobu zbrojního průmyslu. Podpora spotřebního průmyslu, kde jsou výrobky v krátké době spotřebovány, sice krátkodobě přinese nárůst životní úrovně obyvatelstva, ale přednostní podpora těžkého strojírenství z dlouhodobého hlediska může mít vyšší efekt. Předpokládalo se centrální plánování, lepší využití materiálových zdrojů, úspora paliv a energií. Zdokonalování výroby mělo zvýšit produktivitu práce.

Československá republika měla průmysl po 2. světové válce soustředěný převážně na severu českých zemí, cca 50%. Jednalo se o lehký průmysl např. textilní, sklářský, hračkářský. Ostatní regiony v Čechách a Slovensku byly převážně zemědělskými oblastmi. Průmysl byl vybaven starším strojním vybavením, většinou dovezeným ze západních zemí. Průmysl byl postupně zestátněn. Západní země neměly zájem na modernizaci našeho průmyslu. Proto již dvouletý hospodářský plán počítal s vyšší těžbou uhlí a surovin, s vybudováním zpracovatelského průmyslu, s navýšením výroby elektrické energie a vše potřebného k vybudování těžkého strojírenství. Během dvouletky se zvedla výroba elektřiny o 67%, byly postaveny např. elektrárny Štěchovice II a Ervénice II. Na Slovensko byly přesunuty některé průmyslové výroby, bylo postaveno téměř 50 strojírenských (např. strojírna ve Snině), textilních, chemických

(výroba polyamidových vláken v Humenném) a potravinářských závodů. To se projevovalo v zaměstnanosti obyvatelstva. Zatímco v pohraničí po odsunu německého a maďarského obyvatelstva se nedostávalo pracovníků, v zemědělských oblastech v Čechách a na Slovensku zejména v zimním období byl volných pracovníků přebytek.

Tab. č. 1: Vývoj zaměstnanosti v průmyslu v letech 1947–1948

Rok	České země	Slovensko	Celkem
1946	1 027 500	130 700	1 158 200
1948	1 169 200	176 200	1 345 400
Nárůst	141 700	45 500	187 200

Zdroj: [Průcha, 2009]⁸

Zaměstnanost v průmyslu za dobu dvouletky se v Čechách zvedla o 141700 zaměstnanců a na Slovensku o 45500 zaměstnanců (24,3%).

V období prvního pětiletého plánu pokračoval převod a výstavba nových závodů, nedostatkové suroviny se dovážely převážně ze zemí východního bloku, objem průmyslové výroby se za toto období zvedl 2krát, objem těžkého průmyslu 2,3krát, objem lehkého průmyslu 1,7krát, objem strojírenství 3,5krát. Bylo postaveno 6 uhelných a 6 vodních elektráren, 2 doly na hnědé uhlí, 6 vysokých pecí, 24 strojírenských závodů (mezi největší patřily Žďárské strojírny), 1 závod na výrobu hliníku, 10 velkomrazíren, 46 chladiřů a 30 mlékáren. Pro strojírenský průmysl byla vyrobena jedna z největších vodorovných vyvrtávaček na světě o váze 71 tun a soustruh pro obrábění obrobků o váze až 200 tun a délce 26 metrů, pro povrchové uhelné doly

⁸ PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl období 1945-1992*. 1. vydání, Brno: Doplněk, 2009, ISBN: 978-80-7239-228-5

jedno z největších korečkových rypadel, pro lodní dopravu osobní, jeřábové a nákladní lodě, pro textilní průmysl nové textilní stroje.

Koncem pětiletky obhospodařovala jednotná zemědělská družstva a státní statky 44% orné půdy. Bylo vybudováno 256 strojních a traktorových stanic, které dostaly 14 000 traktorů, 13 600 sklizňových obilních strojů, 1 050 nákladních aut. Byly postaveny nové a rozšířeny stávající stájové prostory pro hospodářské zvířectvo, drůbežárny a pod. Plán zemědělské výroby se nepodařilo splnit z důvodu nedostatku pracovních sil a nízkému stupni mechanizace.

Stavební výroba na konci první pětiletky byla o 130% vyšší než v roce 1948. Zásahu na tom měly nové výkonné stavební stroje a nové metody práce. Kromě průmyslové výroby bylo postaveno i 130 000 bytových jednotek, školy, učiliště, internáty, kulturní zařízení atd.

2.4 Zahraniční obchod

Po únorových událostech 1948 se snižuje obchod se západními zeměmi. Velká Británie přerušila jednání o zahraničním obchodě s Československem a také byla zamítnuta půjčka u Mezinárodní banky. V březnu následovalo embargo na dovážené zboží z USA do Československa, které postupně vzrostlo na 182 druhů zboží⁹.

Pro zahraniční obchod bylo důležité uzavření dalších zahraničních dohod s kapitalistickými zeměmi v letech 1947-1949. V roce 1947 se například jednalo o obchodní dohody s Norskem a Dánskem.

Roku 1948 v březnu byla uzavřena obchodní dohoda se Švýcarskem, v květnu 1948 s Francií. Z Francie se dovážel hliník, olovo, vlna, srst, kůže, chemikálie, železářské zboží, stroje, přístroje, víno, kakao, maso, atd. Do Francie se exportovalo uhlí, koks, stavební materiál, dřevo, železo, ocel, papír, zemědělské stroje, železniční vagony, sklo, textil a další. Téhož roku v červenci byly uzavřeny obchodní dohody s Hospodářskou unií belgicko-lucemburskou a s Nizozemím a v září 1948 s Argentinou.

⁹ ŠEDIVÝ, Jan; KOŘALKOVÁ, Květa: *Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960*. Praha: SNPL, 1960.

Následujícího roku, v květnu 1949, byla uzavřena obchodní dohoda s Finskem, v září 1949 obchodní a finanční dohoda československo-britská o výměně zboží na 5 let.

Mezi Československem a Francií v roce 1949 byl obrat zahraničního obchodu 550 milionů Kčs. V roce 1951 poklesl obrat oproti roku 1949 na 53%, s Belgií o na 47%, s Itálií na 63%, s Velkou Británií na 71%.

Tab. č. 2: Struktura obratu zahraničního obchodu v % do kapitalistických zemí + rozvojových zemích

Rok 1948	60,3%
Rok 1950	44,4%
Rok 1953	21,6%

Zdroj: [Šedivý, 1960]¹⁰

Z údajů v tabulce č. 2 je patrné snížení zahraničního obchodu s kapitalistickými a rozvojovými zeměmi. Bylo to v důsledku embarga na dovoz a vývoz od některých kapitalistických států.

Počátkem padesátých let musela Československá ekonomika čelit důsledkům studené války. Snížil se ještě více zahraniční obchod se západními zeměmi z důvodu různých omezení. Například v roce 1951 bylo uvaleno úplné embargo na americký vývoz do Československa, následovalo zrušení všech celních výhod. Na to nebyla Československá ekonomika připravena, musela hledat jiné trhy. Náš zahraniční obchod se ještě více orientuje se na Sovětský svaz, na země východního bloku a na rozvojové země. Vyvážíme hlavně stroje a strojní zařízení, dovážíme suroviny a potraviny.

¹⁰ ŠEDIVÝ, Jan; KOŘALKOVÁ, Květa: *Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960*. Praha: SNPL, 1960

V prosinci roku 1947 jsme se Sovětským svazem uzavřeli obchodní smlouvu na roky 1948-1952, která předpokládala roční obrat 5 miliard Kčs. Tato smlouva obsahovala dohody o dovozu potravin (převážně obilí), ropy, surovin atd. výměnou za strojní zařízení.

Uzavření nové pětileté dohody v roce 1950 se Sovětským svazem na roky 1951-1955 s předpokladem obratu vyšším o 50% oproti předchozí smlouvě. Roční objem obchodu se měl zvýšit o polovinu oproti rokům 1948-1950. Jednalo se o dovoz strojů a surovin a o vývoz strojírenských výrobků. V letech 1951 – 1956 jsme dovezli ze Sovětského svazu 74% železné rudy, 70% mědi, 90% niklu, 70% hliníku, 81% nafty z celkového dovozu. Ze Sovětského svazu jsme dovezli stejné množství obilí, jako se vykoupilo v Československu. Dovozy jsme zaplatili vývozem strojů a strojních zařízení.

Uzavíráme i další obchodní smlouvy, např. v dubnu 1951 byla uzavřena dlouhodobá obchodní dohoda s Polskem. Dováželi jsme rostlinné a živočišné zemědělské produkty a vyváželi zařízení pro potravinářský průmysl. Dovážíme také černé a hnědé uhlí, měděné, zinkové a olověné rudy, síru a kaolin a vyvážíme zařízení pro jejich těžbu, zařízení pro energetiku, těžký a strojírenský průmysl.

S NDR uzavíráme v prosinci 1951 obchodní smlouvu na dodávku strojního zařízení pro energetiku, chemický, strojírenský a lehký průmysl a dovážíme suroviny a potraviny.

Uzavíráme smlouvu o vzájemných dodávkách zboží mezi Československem a Federativní lidovou republikou Jugoslavií ve výši 7 milionů dolarů s platností od února 1955.

Z Maďarska dovážíme zemědělské produkty, obiloviny, cukr, víno, ovoce a zeleninu, maso a masné výrobky a dále výrobky strojírenského, hutnického (hliníkové polotovary) a chemického průmyslu. Vyvážíme zařízení pro energetiku, strojírenství a spotřební průmysl. Maďarsku jsme poskytly úvěr na výstavbu závodů na těžbu a zpracování bauxitu a na zařízení pro energetiku.

Československo se podílí na industrializaci Rumunska dodávkami investičních celků a strojního vybavení elektráren. Dováželi jsme suroviny, ropu a výrobky z ropy, zemědělské produkty.

Z Bulharska dovážíme obiloviny, rudy a polotovary barevných kovů. Vyvážíme stroje a zařízení pro zpracování nerostných surovin a zemědělských produktů.

Tab. č. 3: Struktura obrátu zahraničního obchodu v % do socialistických zemí

Rok 1948	39,7%
Rok 1950	55,6%
Rok 1953	78,4%

Zdroj: [Šedivý, 1960]¹¹

Tablka č. 3 ukazuje postupné navýšení obrátu v % od roku 1948 do roku 1953 do socialistických zemí.

Velmi důležitou úlohu v poválečném období sehrál zbrojní průmysl. Československo již před druhou světovou válkou bylo známé výrobou kvalitních zbraní. V době války toho využila německá armáda. Přesto, že byla výroba ve zbrojním průmyslu po válce zpomalena poškozením během ústupu německé armády, bombardováním spojeneckých armád, byl krátce po válce náš zbrojní průmysl schopen vyzbrojit domácí armádu a i vyrábět na export¹².

V období let 1945 až 1950 byl naším hlavním konkurentem v dodávkách zbraní Sovětský svaz a od roku 1950 naším hlavním odběratelem. Vývoz do kapitalistických zemí byl minimální, dařilo se vyvážet do rozvojových zemí. V roce 1950 jsme dodali do Venezuely 400 ks kulometných pistolí ZK383. Do Indonésie jsme vyvezli 25000 ks pušek, 4000 ks lehkých kulometů a 9000 ks samopalů. Za tuto dodávku jsme dovezli přírodní kaučuk a cínovou rudu. V roce 1949 jsme vyvezli do Rumunska letouny Ae-45, později také do Argentiny, Belgie, Brazílie, Francie, Indie a Švýcarska. V druhé polovině 50. let jsme naše zbraně nejvíce dodávali do Egypta a Sýrie. Sovětský svaz nám v dodávkách nebránil, chtěl získat v těchto zemích vliv. Nejdříve jsme dodávali munici a pěchotní zbraně, později jsme se spolu se Sovětským svazem podíleli na

¹¹ ŠEDIVÝ, Jan; KOŘALKOVÁ, Květa: *Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960*. Praha: SNPL, 1960

¹² FRANCEV, Vladimír: *Československé zbraně ve světě: V míru i za války*, Grada, Praha 2015

dodávkách letounů MIG-15, Jak-11, tanků T34/85, samohybných děl SD-100 atd. Československo dodávalo pěchotní zbraně samopal 9 mm vz.23/25, samonabíjecí pušky 7,62 mm, lehký kulomet 7,62 mm vz.52, těžký kulomet ráže 12,7 mm, tarasnice T21 atd. Z dělostřeleckých zbraní jsme dodávali houfnice 122 mm vz.38, kanony 122 mm vz.31/37, protitankové kanony ráže 57 mm vz.43, protiletectvé kanony ráže 85 mm vz.44, minomety ráže 130 mm vz.51 atd. To vše s municí, zaměřovači a s dalším příslušenstvím¹¹. Dodávali jsme tahače Tatra, telefonní ústředny, poskytovali jsme zaškolení atd. Naše zbraně byly ve výzbroji i v dalších rozvojových zemích. Na výrobě se podílela řada našich firem např. Zbrojovka Brno, Zbrojovka Uherský Brod, Let Kunovice, Aero Vodochody, Škodovy závody v Plzni, TATRA Kopřivnice a další.

Omezení vývozu do západních zemí na konkurenční trh způsobilo, že se u našich výrobků a zařízení začala prohlubovat technická zaostalost. Po roce 1953 dochází k uvolnění obchodu se západními zeměmi. O řadu našich výrobků již není zájem a i státy RVHP si raději koupí lepší výrobek na trzích západních zemí.

Zahraniční obchod Československa se orientoval především na vývoz výrobků strojírenského průmyslu, ale vyváželi jsme i výrobky spotřebních předmětů, textilu, skla, keramiky, koženého zboží. Problémem v platebním styku byla skutečnost, že jsme počátkem padesátých let neměli ani my, ani naši obchodní partneři dostatek volných měnových prostředků. Přitom jsme již měli dostatek výrobních kapacit v průmyslu a náš partner disponoval dostatkem surovin, potravin a jiného zboží. Byly zde předpoklady pro vzájemnou výměnu zboží. Clearingový způsob plateb¹³ byl uplatňován na začátku uvedeného období s rozvojovými zeměmi v cca 50%. Postupně se clearingové platby snižovaly a byl stále více uplatňován způsob placení finančními prostředky. V některých případech Československo odběratelům poskytuje úvěry na nákup svého zboží nebo na investice.

¹³ clearingový způsob plateb – bezhotovostní platby

3 Rozvojové země

Koloniální soustava po 2. světové válce nedoznala podstatných změn, někde došlo k mocenským přesunům mezi kolonizátory. V té době kolonie zaujímaly cca 60% území země a žilo v nich 1,5 miliardy obyvatel, což představovalo cca 70% obyvatel země¹⁴. Koloniální mocnosti, i za použití vojenské síly, měly možnost využívat přírodní bohatství a pracovní sílu kolonií v Asii, Africe a Latinské Americe. Národní hospodářství kolonií mělo agrární a malovýrobní charakter. Průmyslová výroba v podstatě neexistovala, pokud byla, tak umožňovala dobývání, základní zpracování a vývoz surovin a potravin.

3.1 Rozpad koloniální soustavy

Působením zahraničních monopolů, které se zaměřovaly na pěstování jen některých plodin, docházelo ke změně vlastníků půdy. Tím ubývala půda pro pěstování základních potravin. Do kolonií se dováželo levné tovární zboží, což mělo za následek úpadek drobných řemesel. Zvyšovala se nezaměstnanost. Byla vysoká negramotnost. Základní vzdělání bylo pro většinu obyvatel nedostupné. Byl nedostatek zdravotní péče, což mělo vliv na dětskou úmrtnost a na nízký věkový průměr. V koloniích byl populační růst 2x větší než v evropských a severoamerických zemích. Prohluboval se rozdíl v růstu hrubého národního produktu mezi vyspělými a koloniálními zeměmi v přepočtu na jednoho obyvatele. To vše vytvářelo v koloniích nespokojenost s ekonomickou a politickou situací a vznikaly podmínky pro vznik revoluční situace. Po 2. světové válce tvořilo 70% až 90% obyvatelstva rolnictvo. V této době vznikala střední třída drobných podnikatelů, obchodníků. Zvyšoval se počet dělníků v průmyslu. Střední třída byla již vzdělanější a měla zájem na urychlení svobodného podnikání. Narážela však na tradiční feudální vztahy a na zájmy zahraničních monopolů. Proto požadovala odstranění koloniální nadvlády a dosažení politické nezávislosti. Zvětšovaly se sociální rozdíly

¹⁴ ADAMCOVÁ, Lenka; NĚMEČKOVÁ, Tereza a kol. *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-2451515-1.

mezi dělníky, rolníky a střední třídou. Vliv na ekonomický a politický vývoj také mělo náboženství a rodové a kmenové poměry.

V jednotlivých koloniálních zemích byl ekonomický a politický vývoj na různém stupni rozvoje. V některých zemích se projevoval vliv koloniálních mocností a v jiných vliv zemí socialistického společenství. Některé se pokoušeli najít tzv. třetí cestu, cestu mezi kapitalismem a socialismem. Často se politická reprezentace nedokázala dohodnout na budoucím vývoji, nedokázala získat podporu obyvatelstva a pak se stávalo, že do hry vstoupily ozbrojené síly vlastní země a někdy i koloniální mocnosti. Ozbrojená forma národně osvobozenického boje je typická pro poválečné roky, příkladem je Čína, Korea a Vietnam. V dalších letech národně osvobozenický boj většinou probíhal pomocí politických akcí, bez ozbrojeného boje.

3.2 Charakteristika jednotlivých regionů

Region: Jižní Amerika

Argentina a Brazílie – bývalé španělské kolonie, samostatnost získaly již v 19. století, po 2. světové válce zde nastává rozvoj zemědělství, zpracovatelského průmyslu, dopravy. Země potřebují dovést strojní zařízení a mohou za ně nabídnout zemědělské produkty a suroviny. Rozvíjí se vzájemná spolupráce. V letech 1950 až 1952 dochází vlivem politické situace k jejímu utlumení. Pak nastává oživení obchodu, v roce 1954 je obrát zahraničního obchodu na úrovni roku 1948 a v následujících letech se dále zvyšuje. Z těchto zemí se např. dovážely hovězí kůže, které kryly naši potřebu z 2/3, viz. Tab. č. 3.

Tab. č. 4: Množství dovážených kůží v tunách:

	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Argentina	6524	14308	8990	4972	7337	4963	3508	10685
Brazílie	2953	2903	4513	-	6513	5047	6988	4882

Zdroj: [Körner, 1969]¹⁵

Hovězí kůže se do Československa dovážela například na výrobu obuvi. Z tabulky č. 4 je patrné, že jsme dováželi především z Argentiny.

Region: Asie

Barma - přes vojenský zásah potvrdila v roce 1948 Velká Británie nezávislost země. Proběhla zde částečná pozemková reforma, částečné znárodnění.

V únoru 1955 byla uzavřena dlouhodobá obchodní dohoda, v roce 1958 byla prodloužena do roku 1960. Vyváželi jsme zemědělské a stavební stroje, strojní zařízení a dováželi rýži, kaučuk.

Čína – za druhé světové války okupována Japonskem, osvobozena částečně SSSR a USA, v prosinci 1945 smlouva o odchodu všech cizích vojsk. V letech 1945 až 1949 občanská válka, 1. 10. 1949 vyhlásil Mao Ce-tung vznik Čínské lidové republiky. ČSR navázala diplomatické a obchodní styky s Čínou v říjnu 1949. V roce 1951 byl k Číně připojen Tibet. V této době probíhá pozemková reforma, znárodnění velkopřemyslu, malopřemysl zatím ponechán v soukromých rukách. Ekonomika – zejména zemědělství a navazující zpracovatelský malopřemysl.

V jižní Asii po kapitulaci Japonska a po odchodu japonské armády byla snaha koloniálních mocností po nastolení dřívějších režimů. Ekonomika – většinou zemědělství a navazující zpracovatelský průmysl.

¹⁵ KÖRNER, Bohumil: *Zahraniční obchod Československa s rozvojovými zeměmi 1948-1955*. Praha, VŠE 1969

Indonésie – své zájmy zde měla Velká Británie a Nizozemí. Po potlačení vnitřních nepokojů se politická reprezentace Indonésie v roce 1949 dohodla s Nizozemím na vytvoření unie, kde Nizozemí mělo hospodářský i vojenský vliv. Zemědělství nabízí čaj, kávu, koření, palmový olej, kaučuk. Země těží ropu, zemní plyn, cínovou rudu...

V říjnu 1951 byla s Indonésií uzavřena platební a obchodní dohoda. Z Československa byl export z 60% stroje, zbytek textilní a strojírenské výrobky, spotřební zboží, bižuterie a import byl převážně kaučuk, zemědělské produkty, cín.

Indie – britská kolonie, na politický vývoj měl veliký vliv vztah mezi muslimy a hinduisty. Indie byla polofeudální zemí, složenou z řady knížectví. V roce 1947 byla země rozdělena na Pákistán s převážně muslimským obyvatelstvem a Indii s převážně hinduistickým obyvatelstvem. V roce 1948 předala Británie moc Indii, v témže roce byl zavražděn Gándhí¹⁶, který se zasloužil o osvobození země. Byla znárodněna Indická banka, pojišťovny, částečně průmysl, zlepšily se poměry v zemědělství.

V letech 1948-1949 byly navázány diplomatické a obchodní styky s Indií. Indie byla prvním větším obchodním partnerem (do Indie: zařízení pro cukrovary, průmyslové a zemědělské stroje, dieslové agregáty, z Indie: slída, šelak, juta, bavlna, kůže, rudy, koření, káva, rýže ...).

Mezi roky 1957 a 1960 byla uzavřena obchodní dohoda o obchodě a platebním styku. Do Indie se vyváželo strojní zařízení a stroje. Z dodávek vznikají cukrovary a elektrárny. Z Indie se dovážela železná a manganová ruda, slída, kůže, koření, čaj atd.

Pákistán – skládá se ze dvou částí, vzdálených od sebe více než 1600 km. Zdědil cca 7% průmyslového potenciálu bývalé Britské Indie. Polofeudální zemědělský stát. V letech 1948-1949 rozvoj hospodářských vztahů s Pákistánem.

Korea – za 2. světové války byla okupována Japonskem, severní část osvobodila sovětská armáda, jižní část americká armáda. Linii tvořila 38. rovnoběžka. Z jižní části,

¹⁶ Gándhí – politický vůdce indického hnutí za nezávislost, který dovedl Indii k vyhlášení nezávislosti 15. srpna 1947.

pod vlivem USA, vznikla v květnu 1948 Korejská republika. Ze severní části, pod vlivem Sovětského svazu, vznikla v září 1948 Korejská lidově demokratická republika. Ekonomika – zemědělství a drobné a střední průmyslové podniky. V KLR znárodnění průmyslu, bank, pozemková reforma, podpora Sovětského svazu. V Korejské republice podpora podnikání, podpora USA.

Vietnam – bývalá francouzská kolonie, za druhé světové válce pod správou Japonska. V září 1945 vyhlášena Vietnamská demokratická republika. Probíhá pozemková reforma a znárodnění průmyslu. Francie nechce ztratit vliv ve své bývalé kolonii, koncem roku 1946 posílá do Vietnamu armádu k potlačení osvobozenického hnutí.

Region: Blízký východ

Koloniální mocnosti měly velký zájem o udržení svého vlivu v oblasti z důvodu velkých zásob ropy. Francie se musela vojensky stáhnout v roce 1946 z Libanonu a Sýrie. Velká Británie ztrácela vliv v Palestině, Jordánsku, Iráku, Iránu. Vývoj zemí blízkého východu ovlivňovalo tradiční náboženství – islám. V roce 1948 byl na území Palestiny vyhlášen stát Izrael. Z jeho území odešly statisíce arabských uprchlíků do okolních zemí. Arabské země nesouhlasily se vznikem nového státu a Izrael vojensky napadly. Za pomoci USA a dalších zemí se Izrael ubránil. USA posilovala svou pozici v oblasti blízkého východu.

Afghánistán – Vzájemné obchodní a hospodářské styky byly navázány již před 2. světovou válkou. Vyváželi jsme investiční celky, strojírenské výrobky, bižuterii a dováželi bavlnu, kůže, sušené plody.

Irák – vyváželi jsme strojírenské výrobky, zemědělské a elektrické stroje, bižuterii a dováželi ropu a sušené zemědělské produkty.

Irán – ropný průmysl pod britskou kontrolou, vliv islámu, snaha po likvidaci feudálních vztahů. Panovník Mohammad Reza si upevnil moc reformováním hospodářství, prodejem státní půdy atd.

Obchodní a hospodářské styky byly navázány již před 2. světovou válkou. Vyváželi jsme investiční celky, textilní, obuvnické a elektrické stroje a dováželi sušené plody, kůže, rudy.

Turecká republika – založena v říjnu 1923. Od svého vzniku se zaměřuje na rozvoj zemědělství a průmyslu. Má velké zásoby kovových rud a průmyslových materiálů. Věnuje velkou pozornost jejich těžbě a zpracování. Hlavním náboženstvím islám. Turecká republika je nejprůmyslovější země v regionu. Měla vždy snahu o těsnější spolupráci s vyspělými západními zeměmi, s velkou Británií a USA. Částečně se uskutečnila pozemková reforma. Obchodní a hospodářské styky byly navázány již před 2. světovou válkou. Vyváželi jsme energetická zařízení, obráběcí stroje a nástroje, brusiva, chmel a dováželi sušené plody, bavlnu, nerostné suroviny.

Region: Afrika

Pro koloniální mocnosti Británii, Francii, Německo, Belgii, Portugalsko zdroj nerostného bohatství, zemědělských produktů. Africké země po druhé světové válce neměly snahu po úplném osamostatnění a také koloniální mocnosti si chtěly uchovat vliv ve svých bývalých koloniích. Vznikají tak „přidružená území“, „unie“. Na další vývoj mají vliv polofeudální vztahy, kmenové uspořádání. V některých zemích uzákoněno částečné volební právo.

Obrázek č. 1 – Kolonie v Africe

Egypt – do roku 1922 britská kolonie, do roku 1952 Egyptské království, od roku 1952 Egyptská republika. Ekonomika byla vždy závislá na zemědělství, v době britské nadvlády dochází k jeho rozšiřování, budují se zavlažovací kanály, vodovody, komunikace. Později se začíná rozvíjet lehký průmysl. Země má velké zásoby uhlí, ropy a plynu. 90% obyvatelstva vyznává islám. V říjnu roku 1955 uzavřena obchodní dohoda: bavlna pro Československo za výzbroj pro egyptskou armádu. Mimo jiné se Československo podílelo na stavbě první etapy Asuánské přehrady.

Lybie – do roku 1943 italská kolonie, do roku 1951 bylo území Lybie spravováno Velkou Británií a Francií. V roce 1949 dochází k nepokojům, a proto OSN rozhodlo o osamostatnění tohoto území a vzniká federativní stát Lybie pod názvem Lybijské království. Zemědělství hraje v ekonomice malou roli, většina potravin se musí dovážet, 90% území tvoří poušť nebo polopoušť. Země má velké zásoby ropy a zemního plynu, které vždy tvořily většinu vývozu.

Československo těmto zemím poskytuje jak technickou tak materiální pomoc. Roční obrát československého zahraničního obchodu od roku 1954 vzrostl s bývalými koloniemi z 904 milionů Kčs na 2,5 miliardy Kčs. Kromě zahraničního obchodu se rozvíjí i kulturní spolupráce.

3.3 Soupeření bloků o vliv v jednotlivých státech

Většina rozvojových zemí jsou bývalé kolonie západních států. Ty v nich nechtěli ztratit svůj vliv z různých důvodů, výhodná zeměpisná poloha, surovinové bohatství. Také politická cesta byla v rozvojových zemích různá. Západní i východní blok se snažily získat jednotlivé státy na svoji stranu. Uvedu tři případy:

Korea – na toto území si dělali nárok Japonci. V roce 1910 korejský císař abdikoval ve prospěch Japonské říše. Korea má výhodnou zeměpisnou polohu a také se stala pro Japonce zdrojem levných potravin, levné pracovní síly. Korejská kultura se stala ilegální, zrušilo se vyučování v korejštině atd. Za druhé světové války Japonsko bojovalo na straně hitlerovského Německa. 15. srpna 1945 se Japonsko vzdalo spojeneckým vojskům. Korea byla rozdělena po dohodě USA a SSSR na dvě části, na severní pod vlivem SSSR a jižní pod vlivem USA. V červnu 1950 zaútočila armáda severní Koreje na jižní s cílem sjednocení Koreje. Po neúspěšné akci se potvrdila původní hranice mezi táty. Korejskou válku nepřežilo 2,5 milionu Korejců, 900 000 čínských vojáků a 33 000 Američanů. Neklid v této oblasti přetrvává až do současnosti.

Egypt – bývalá britská kolonie má výhodnou zeměpisnou polohu a má zásoby nerostného bohatství. V roce 1954 se stává republikou. V roce 1956 Egypt znárodňuje Suezský průplav. To vede k napadení Egypta armádami Izraele, Velké Británie a Francie. USA se nechtěli v této situaci angažovat. Útočící armády se stáhly po vyhrůžkách Sovětského svazu a ten si tak upevnil svoji pozici v Egyptě. V příštích letech spolu spolupracovali při výstavbě Asuánské přehrad, Egyptská armáda byla vyzbrojena sovětskými zbraněmi. Neklid v této oblasti přetrvává až do současnosti.

Vietnam – bývalá francouzská kolonie má výhodnou zeměpisnou polohu. Za 2. Světové války Vietnam obsadilo Japonsko. Po skončení války vyhlásil Ho Či Min Vietnam za nezávislou republiku. Francouzi chtěli vojensky získat zpět svou bývalou kolonii. Indočínská válka skončila v roce 1954 porážkou Francie a Vietnam byl rozdělen na Ho Či Minovu komunistickou severní Vietnamskou demokratickou republiku a jižní Vietnamskou republiku. Počátkem 60. let vznikla mezi Jižním a Severním Vietnamem válka. Na straně Jižního Vietnamu bojovalo 2,6 milionu Američanů. Válka skončila vítězstvím Severního Vietnamu v roce 1976. Bylo zabito 2 miliony lidí, miliony Vietnamců bylo zmrzačeno použitím jedovatých chemikálií. Vietnam patří mezi významné producenty rýže, kávy, ořechů kešu a čaje, rozvíjí se i cestovní ruch.

4 Bruselská výstava EXPO 58

Byla to první světová výstava po druhé světové válce. Konala se v době studené války, v období částečného uvolnění, kdy svět byl politicky rozdělen na dva bloky, které mezi sebou soupeřily. A světová výstava byla příležitostí ukázat technickou a kulturní vyspělost zemí v obou politických blocích. A byla to i příležitost pro politickou propagandu.

4.1 Celková charakteristika výstavy

Politická situace se projevuje i ústředním hesle výstavy „Bilance světa pro svět lidštější“. V době vědeckých objevů, v době rychle se rozvíjející techniky a průmyslu by na prvním místě měl stát člověk. O EXPO 1958 bylo také napsáno: *“Světová výstava EXPO 58 je výstavou tematickou, má ukázat, čím přispěly vystavující státy k rozvoji lidské společnosti za posledních 10 let.”*¹⁷

Světová výstava EXPO 1958 se konala v Bruselu od 17. dubna 1958 do 19. listopadu 1958. Slavnostní zahájení provedl belgický král Baudouin I. Výstava se rozkládala se na ploše 200 ha, byla věnována tématům vědy, umění, plynu, nafty, elektřiny, atomové energie. Nacházelo se zde 150 výstavních pavilonů, které byly rozděleny do sedmi sekcí:

- Belgická sekce - věnovaná belgickému průmyslu a obchodu
- Zahraniční sekce - vystavovalo zde 46 zemí
- Belgické Kongo - vystavovala zde bývalá belgická kolonie
- Mezinárodní sekce - vystavovaly jednotlivé firmy, např. Philips, Coca-Cola
- Folklorní sekce - restaurace, bistra, obchody s upomínkovými předměty

¹⁷ KRAMEROVÁ, Daniela; SKÁLOVÁ, Vanda. *Bruselský sen*. Praha: Arbor Vitae, 2008. ISBN 978-80-87164-03-7

- Atrakce - zábava
- Restaurace - špičkové restaurace

Výstavy EXPO 58 se účastnilo 52 zemí celého světa. Výstava je známá svým 110 m vysokým modelem základní buňky krystalové mřížky železa – Atomium s tehdy nejrychlejším výtahem na světě. Tuto výstavu navštívilo 42 milionů návštěvníků, československý pavilon 6 milionů¹⁸. V den zahájení byly dokončeny pouze pavilony SSSR, Velké Británie a Československa. Pavilony byly obklopeny množstvím zeleně a vodních ploch.

Pavilony Sovětského svazu a USA patřily mezi nejvíce navštěvované. Bylo to dáno úspěchy vědy a techniky například vypuštěním prvních Sputníků, jejich makety byly součástí expozice Sovětského svazu. V mezinárodním pavilonu vědy byl vystaven model atomového ledoborce Lenin a maketa atomové elektrárny. USA vystavovaly mechanické ruce, barevnou televizi, kruhové kino. Nechyběly ani zábavní a odpočinkové areály, byla zde instalována i výstava 50 let moderního umění.

Návštěvníci si ze světové výstavy EXPO 58 odnášeli optimismus v lepší budoucnost.

4.2 Československá účast

Na základě výzvy belgické strany na podzim 1955, zda se Československo účastní světové výstavy v Bruselu EXPO 58, se rozhodla československá vláda již v roce 1955 a potvrdila to usnesením vlády č. 2997. Dochází k uvolnění mezinárodní situace, je potřeba navázat na staré a vytvářet nové obchodní vztahy. Je to příležitost ukázat nové stroje a zařízení, i to, jaká je kultura a život v Československu. Finanční, personální záležitosti a počátky příprav se uskutečnily v roce 1956. Byl jmenován pracovní výbor, propagační a ediční rada. Na základě architektonické soutěže se architekti stali F. Cubr, J. Hrubý, Z. Pokorný, scénáristé J. Santar, A. Pludek, V. Jasanský, J. Novotný. Téma

¹⁸ *Expo 58 v číslech a faktech*. Doklady a dokumentace o úspěších zemí tábora míru na Světové výstavě v Bruselu. Praha: Československá obchodní komora, 1959, s. 44

československého pavilonu bylo „Jeden den v Československu“ a tvořily ho části práce, odpočinek a kultura.

Před vstupem do našeho pavilonu upoutal pozornost návštěvníků vystavený technický oběžný model Kaplanovy turbíny (180 tun).

Námět expozice vstupní haly byl podřízen ideologii tehdejší doby. Byl zde prezentován nový státní znak a sedm plastik, symbolizujících sedm základních článků ústavy: všichni lidé mají právo na vzdělání a na práci, lid je zdrojem veškeré moci, ekonomika se řídí hospodářským plánem, léčebná péče zdarma, půda patří těm, kdo na ní pracují, všichni lidé jsou si rovni a šťastná rodina jako základ státu.

Další hala byla věnována energetice a strojírenství. Hlavním exponátem byl betatron, zařízení na zjišťování vad v materiálech. Byl vystavován model první jaderné elektrárny, modely přehrad, první funkční polarograf, svářecí lis, soustružnický poloautomat, velká vodorovná vyvrtávačka a další exponáty. U strojů se dbalo i na jejich vzhled a povrchovou úpravu.

Zemědělství navazovalo na tradici našeho pivovarnictví, vystavovalo např. mini sladovnu.

Atraktivní byla expozice skla a keramiky. Návštěvníky zaujala barevnost a moderní design.

Úspěch sklidilo i oddělení textilu s vystavovanými tapiseriemi a textilní metráží, oddělení loveckých zbraní a hudebních nástrojů.

Součástí expozice byl i kulturní sál se 139 místy pro herecké a hudební vystoupení. Velký úspěch měl program Laterny magiky. Zde se podařilo propojit filmovou projekci s živým tanečním, hudebním a pěveckým vystoupením.

Na úspěchu československé expozice se podílela i národní restaurace. Interiér byl proveden v tradičním lidovém stylu. Podávala se jídla československé i mezinárodní kuchyně, oblíben byl Plzeňský Prazdroj a Karlovarská Becherovka. Restaurace denně obsloužila 4000 hostů, kteří si místo museli včas rezervovat.

Československo mělo výstavní plochu 12000 m² a mělo velký mezinárodní úspěch. Československý pavilon získal v celkovém hodnocení nejvyšší cenu Zlatá hvězda, dále získalo 56 „Velkých cen“, např. za Kaplanovu turbínu, obráběcí stroje, za lovecké a

sportovní zbraně, dále získalo „Čestný diplom“ za brusku na broušení zubů atd., „Zlatou medaili“ za kuchyňské zařízení restaurace, brusku na broušení vnitřních otvorů atd., „Stříbrnou medaili“ za chirurgické nástroje atd., „Bronzovou medaili“ polariskop, polarograf atd. a dalších třináct významných ocenění, které se týkaly například nové technice v konstrukci demontovaných pavilónů a interiérů tvořených originálním nábytkem, uměleckými díly a užitkovými předměty. Úspěch měly národní dny, restaurace Praha, Laterna magika i film Karla Zemana na doprovodném programu na Mezinárodním filmovém festivalu „Vynález zkázy“. Vycházely pochvalné články v belgickém a evropském tisku, v odborných časopisech.

Výstava EXPO 58 probíhala v období, kdy státy postižené válkou obnovili poničenou ekonomiku, zvyšovala se technická úroveň výroby a výrobků, zvyšovala se produktivita práce. Ekonomika dokázala obyvatelům zajistit základní životní potřeby. Stále více se uplatňuje technologický pokrok, který usnadňuje lidem práci a přináší jim více volného času. Lidé se mohou více věnovat rodině, koníčkům, cestování, zábavě. Mění se životní styl. Technologický pokrok se projevuje ve výrobní sféře – nové stroje, v architektuře - pavilon Z – Brněnské výstaviště, v domácnosti – televize, rádio, lednička, vysavač, automobil. Využívají se nové materiály – plasty, umakart, laminát atd. Výrobky se prezentují v reklamě v televizi, v rádiu, v časopisech. A zákazníci chtějí nejenom technicky dokonalé výrobky, ale i výrobky vzhledově zajímavé. Československá expozice ukázala nejnovější výrobky s moderním designem, pro který se ujal název „Bruselský styl“.

Architektura využívala předpjatý železobeton, zavěšené lanové střechy, skořepinové klenby, panely. Používalo se sklo, keramika, umakart, laminát, plastické hmoty. Nátěry byly provedeny ve výrazných barvách. Příkladem staveb jsou pavilony Z a X na výstavišti v Brně nebo věž na Ještědu.

Vzorem pro interiér restaurací byla restaurace českého pavilonu na výstavě EXPO 58. Větší prostor byl rozdělen příčkami, s venkovním prostorem ho dělila skleněná stěna. Nad stoly visela zvonkovitá svítidla, často v různých barvách. Příčky zdobily textilie nebo tapiserie s různými vzory. Někde se používaly místo příček otevřené policové stěny, ve kterých byly umístěny plastiky, které se v souladu s bruselským stylem vyznačovaly jednoduchostí a ladností tvarů. Stolky, židle na křesla měla kónický tvar

nohou, byla čalouněná nebo byl použit laminát v různých barvách. V bytových prostorách se používal sektorový nábytek.

Bruselský styl se projevil i v průmyslovém designu domácích spotřebičů, při výrobě motocyklů, automobilů, lokomotiv. Ovlivnil práci designérů v následujících letech.

Československá republika se na EXPO 58 v Bruselu představila jako technicky a kulturně vyspělá země, země, která má co nabídnout. Byla to jedna z našich nejúspěšnějších výstav po 2. světové válce.

5 Zahraniční obchod od poloviny 50. let

Toto období bylo celosvětově obdobím prosperity. Studená válka přešla do období částečného uvolnění. To přeje zahraničnímu obchodu a zvyšuje nároky na ekonomiku státu.

5.1 Strukturální vývoj

Rozvoj naší ekonomiky byl zakotven v druhém pětiletém plánu, který byl vypracován na léta 1956 až 1960, předpokládal dokončení přechodu z tržní ekonomiky na ekonomiku centrálně plánovanou. Vycházel z možností naší ekonomiky, reagoval na politické požadavky a potřeby zahraničního obchodu. Průmyslová výroba v Čechách se měla zvýšit o 54%, na Slovensku o 75%¹⁹. V rámci industrializace Slovenska byly vybudovány Východoslovenské železářny v Košicích a další průmyslové a zbrojní závody. V zemědělství se předpokládalo dokončit kolektivizaci zemědělství. V roce 1960 pracoval v Jednotném zemědělském družstvu (JZD) jeden milion členů. V průmyslu i zemědělství se plány podařilo splnit. V oblasti služeb a bytové výstavby nebyl plán naplněn.

V polovině padesátých let již bylo zřejmé, že země s centrálním plánováním ekonomiky zaostávají za kapitalistickými zeměmi. V rámci RVHP byla přijímána usnesení, která před rokem 1955 narušovala ekonomickou stabilitu jednotlivých zemí. Pro Československo to byly hlavně vojenské požadavky Sovětského svazu na výrobky těžkého a zbrojního průmyslu. Sovětský svaz také požadoval přezbrojení i ostatních armád Varšavské smlouvy. Přestože výroba klasických zbraní byla vždy v Československu zavedena, muselo se do československého zbrojního průmyslu více investovat, aby se uspokojily požadavky zákazníků. Po roce 1956 dochází ale k poklesu výroby, protože došlo ke zrušení dohod, podle kterých Sovětský svaz hradil dvě třetiny vývozu zbraní do ostatních států RVHP. Varšavská smlouva začíná přezbrojovat, do

¹⁹ GERŠLOVÁ, Jana. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha: Libri . ISBN 8072771787

výzbroje se dostávají rakety a bojová letadla a Československo začíná s výrobou některých součástí. Koncem padesátých let má Československo se Sovětským svazem pasivní bilanci. Příčina je v dovozu moderní vojenské techniky a přitom nemáme zajištěn výrobní program pro náš zbrojní průmysl. Ekonomická struktura státu je nevyvážená. Do některých odvětví se investuje více a na odvětví spotřebního a potravinářského průmyslu, zemědělství a bytové výstavby se investic nedostává. Stát přestává mít schopnost uspokojovat potřeby obyvatel. Nová odvětví těžkého průmyslu potřebují více surovin a energií a ty musíme dovést. Dovozy, zejména ze zemí RVHP, vážnou z důvodu nedostatečných kapacit. Zaostává technická úroveň průmyslu, pomalu se realizují výsledky výzkumu, je nízká efektivnost výroby a nízká produktivita práce.

Uvolněná politická situace ve světě si v druhé polovině padesátých let vyžadovala i zásadní změny v ekonomické struktuře státu. Byli jsme ale členy RVHP a proto jsme tyto změny nemohli uskutečnit bez spolupráce s ostatními partnery. Požadovali jsme snížení armád společenství, specializaci zboží výroby pro naše podniky.

Podporovali jsme vytvoření trhu socialistických zemí a snahy o nezávislost na mezinárodním trhu. Koncem padesátých let jednostranná orientace ještě více prohlubovala technickou úroveň a konkurenceschopnost našich výrobků.

K zásadním strukturálním změnám v ekonomice státu nedochází, problémy se řeší jen částečně.

5.2 Regionální vývoj

V druhé polovině padesátých let se náš zahraniční obchod uskutečňuje jak do zemí západního bloku, do zemí východního bloku a i do řady bývalých koloniálních států Asie a Afriky, které získaly nezávislost po 2. světové válce a do bývalých koloniálních států Jižní Ameriky, které získaly nezávislost již v 19. století.

Nově vznikající rozvojové státy musely řešit v 60. letech zejména dva problémy:

- nárůst populace 2,5% (západní země 1%, východní země 1,2%).
- industrializace zemí - koloniální mocnosti neměli zájem na rozvoji těchto zemí, chtěli mít přístup k nerostným surovinám a zemědělským produktům. V roce 1960 vývoz

z rozvojových zemí činil 24,5% a dále se snižoval. Bylo to způsobeno zvýšením cel na vyvážené zboží a i cenami na světových trzích. Vývoz ze západních zemí v roce 1960 činil 70,8% a dále se zvyšoval, vývoz z východních zemí s centrálně plánovanou ekonomikou činil 4,7% a do dalších let se nepatrně snižoval. Rozvojové země pro svou industrializaci potřebovaly dodávky investičních celků, strojů a zařízení, technickou pomoc.

Vzájemné obchodní styky mezi Československem a rozvojovými zeměmi se prohlubovaly, zatímco v roce 1950 byl vývoz za 591 milionů Kč, v roce 1960 již činil 1535 milionů Kčs a dovoz v roce 1950 byl za 398 milionů Kčs a v roce 1960 již činil 1279 milionů Kčs. Největší podíl na československém zahraničním obchodě měly asijské země, menší podíl africké země a nejmenší podíl země jižní Ameriky.

V září 1957 byla uzavřena obchodní dohoda s Indií, podle které Československo poskytne Indii úvěr na československé dodávky strojního zařízení pro cukrovary a elektrárny, postavíme závod strojírenské metalurgie v Ránčí. Dovezeme železnou a manganovou rudu, slídu, kůže, koření, čaj atd.

Do Indonésie vyvážíme stroje a spotřební zboží a dovážíme hlavně kaučuk.

S Barmským svazem byla uzavřena obchodní dohoda v únoru 1955.

S Cejlonem byla uzavřena obchodní dohoda v březnu 1956.

S Afghánistánem byla uzavřena obchodní dohoda v roce 1955.

S Egyptem byla uzavřena obchodní dohoda v říjnu 1955. Za bavlnu jsme dodali egyptské armádě výzbroj. Dodávali jsme také řadu investičních celků, podíleli jsme se na stavbě Asuánské přehrady.

V roce 1958 jsme uzavřeli obchodní dohodu o dodávkách průmyslových zařízení a strojů s Irákem.

V srpnu 1958 jsme uzavřeli obchodní dohodu s Tuniskem. Za dodávku textilu automobilů a zemědělských strojů dostaneme fosfor, železnou rudu a olivový olej.

V listopadu 1958 jsme uzavřeli obchodní dohodu s Marokem.

V prosinci 1958 jsme uzavřeli obchodní dohodu s Etiopií. Dodávali jsme stroje pro průmysl a zemědělství.

Stroje a investiční celky jsme vyváželi do Jižní Ameriky. V Argentině jsme vybudovali lihovar v San Nicolas. Do Brazílie jsme dodali zařízení mlýna ve státě Natal. V roce 1959 jsme uzavřeli s Brazílií smlouvu o dodání cementárny.

Řadu obchodních smluv jsme uzavřeli i s dalšími rozvojovými zeměmi.

V zahraničním obchodě jsme používali světové ceny, drželi jsme trhy a podle potřeby upravovali ceny.

Mezi lety 1956 a 1960 bylo pro ČSR nejdůležitější zajištění vzrůstající potřeby surovin a potravin.

Se Sovětským svazem byla uzavřena řada obchodních dohod, kterými se navyšují dodávky surovin a potravin. Do Sovětského svazu vyvážíme třetinu produkce našeho strojírenství, např. zařízení cukrovarů, lihovarů, chemických závodů, dodáváme lokomotivy, lodě atd. Sovětský svaz poskytuje Československu technické návody na výrobu syntetického kaučuku, na průzkum a těžbu nafty, na výrobu hliníku, na obohacování rud, na zvyšování těžby uhlí. Československo naopak poskytuje Sovětskému svazu návody na výrobu lisovacího a textilního zařízení, na výrobu bot a piva, na výrobu stavebních panelů, předpjatého betonu, na výrobu betonových prážců atd.

Polsku Československo poskytuje v roce 1957 úvěr na nákup našich strojů a zařízení, dovezeme za ně potraviny a suroviny. V roce 1958 poskytujeme úvěr na těžbu černého uhlí s naší účastí. Poskytujeme ještě další úvěr, který bude splacen dodávkami síry.

Československo poskytuje úvěr Maďarsku na dovoz československých strojů a zařízení a na dodávky elektrické energie.

V rámci úvěru provádíme geologický průzkum Albánie, při kterém byla objevena ložiska niklové rudy. V roce 1958 je dohodnuta účast při jeho těžbě.

Československo dodává zařízení pro naftový průmysl Rumunska a dováží naftu a naftové produkty.

Poskytujeme úvěry Bulharsku a KLDŘ.

V Mongolsku buduje Československo kožedělný průmysl.

Dodáváme zařízení pro vodní a tepelné elektrárny do Polska, Číny, Bulharska, Maďarska, Rumunska a Albánie.

V letech 1955–1960 se zvyšuje obchodní spolupráce s kapitalistickými zeměmi. Největší objem obchodů jsme uzavřeli s Německou spolkovou republikou. Zatímco v roce 1957 činila hodnota dovozu z Německé spolkové republiky do Československa 280 milionů Kčs a hodnota našeho vývozu 364 milionů Kčs, v roce následujícím to již bylo dovoz 431 milionů Kčs a vývoz 395 milionů Kčs. Dovážely a vyvážely se hlavně stroje a strojní zařízení.

Tab. č. 5: Zahraniční obchod – dovoz podle skupin států v mil. Kčs

Dovoz	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Socialistické státy	5050	5419	5702	6998	6892	8311
Kapitalistické státy	1666	2160	2835	2987	2880	3226
Celkem	6716	7579	8537	9985	9772	11537

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

Tab. č. 6: Zahraniční obchod – vývoz podle skupin států v mil. Kčs

Vývoz	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Socialistické státy	5388	5821	6488	6367	7668	8996
Kapitalistické státy	1850	2646	3510	3409	3227	3449
Celkem	7238	8467	9928	9776	10895	12435

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

Z tabulek č. 5 a č. 6 je zřejmé, že zklidnění mezinárodní situace v druhé polovině padesátých let přeje mezinárodnímu obchodu, přesto růst Československého zahraničního obchodu je pomalý.

Tab. č. 7: Zahraniční obchod – dovoz podle skupin zboží v mil. Kčs

Dovoz	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Stroje a zařízení	803	1005	1465	1872	1825	2346
Suroviny a paliva	3548	4064	4699	5393	5348	6112
Potravinářské zboží	2201	2196	2100	2322	2259	2748
Ostatní	164	314	273	398	340	331

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

Tab. č. 8: Zahraniční obchod – vývoz podle skupin zboží v mil. Kčs

Vývoz	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Stroje a zařízení	2788	3680	4022	3993	4725	5481
Suroviny a paliva	2811	3325	3688	3404	3391	3619
Potravinářské zboží	589	519	739	675	769	799
Ostatní	1050	943	1539	1704	2010	2536

Zdroj: vlastní zpracování, 2018

Z tabulek č. 7 a č. 8 je zřejmé nejen zklidnění mezinárodní situace v druhé polovině padesátých let přejde mezinárodnímu obchodu, ale i v položce „Stroje a zařízení“ a „Suroviny a paliva“ je nárůst větší a v „Potravinářském zboží“ je nárůst minimální.

6 Důsledky změn

Československá ekonomika byla již v předválečném období postavena převážně na lehkém průmyslu, který měl menší nároky na spotřebu surovin. Po druhé světové válce došlo k odsunu německého a maďarského obyvatelstva, což se projevilo v nedostatku pracovních sil. Po únorových událostech v roce 1948 se Československo orientovalo na Sovětský svaz a přebíralo jeho způsoby řízení. V této době se zhoršuje mezinárodní situace a nastává období studené války. Stupňuje se zbrojení. Sovětský svaz požaduje po Československu budování těžkého průmyslu, který je náročný na investice, spotřebu surovin i pracovních sil. Nezbyvají pak investice do bytové výstavby, investice do lehkého a spotřebního průmyslu a to se projevuje na životní úrovni obyvatelstva. Zaváděním centrálního řízení ekonomiky zmizel prvek aktivity výrobců a zaměstnanců, což se projevilo zejména v zemědělství. Sovětský svaz mění neustále své požadavky, což způsobuje disproporce v naší ekonomice.

Závěr

Na vývoj Československé ekonomiky v období 1945-1965 měly vliv světové politické události. V této bakalářské práci analyzuji jejich dopad na naši ekonomiku, ale i na ekonomiku našich obchodních partnerů. Po druhé světové válce získával stále větší vliv v Československu Sovětský svaz. Začaly se znárodnovat banky, průmyslové závody, soukromí zemědělci byli přesvědčováni o výhodách kolektivního hospodaření. Mělo to za následek pomalý růst naší ekonomiky. Po únorových událostech 1948 se politicky orientujeme na Sovětský svaz. V lednu 1949 se stáváme členem RVHP, v květnu 1955 členem Varšavské smlouvy. Přechází se z tržní ekonomiky na centrálně plánovanou, probíhá další znárodnění majetku, v zemědělství kolektivizace, industrializace Slovenska. Stanovují se pětileté plány. V letech 1949 až 1953 dochází k zhoršení mezinárodní situace, vzniká studená válka, začíná se více zbrojit. Mění se struktura průmyslu, hledají se nové trhy, obchod se orientuje na socialistické a rozvojové země. Tyto změny zpomalují naši ekonomiku, pětiletky se neplní.

Další část mojí bakalářské práce je zaměřena na naše obchodní partnery v socialistických a rozvojových zemích, na jejich historii, co jim můžeme nabídnout a co oni mohou nabídnout nám. Po roce 1953 dochází k politickému uvolnění, zlepšuje se situace v zahraničním obchodě. Vystavujeme na světové výstavě EXPO 58 v Bruselu naše výrobky, stroje a strojní zařízení, porovnáváme jejich konkurenční schopnost, ukazujeme situaci v naší gastronomii, kultuře. Zjišťujeme směr vývoje v jednotlivých oblastech. Upevňujeme stávající a navazujeme nové obchodní vztahy. Nejvíce naši ekonomiku ale poškozují nereálné požadavky Sovětského svazu uplatňované v usneseních RVHP. Vývoj Československé ekonomiky je v této době z hlediska vybudované struktury a materiálových potřeb nepříznivý.

Seznam tabulek a obrázků

Tabulky:

Tab. č. 1: Vývoj zaměstnanosti v průmyslu v letech 1947 – 1948

Tab. č. 2: Struktura obratu zahraničního obchodu v % do kapitalistických zemí a rozvojových zemí

Tab. č. 3: Struktura obratu zahraničního obchodu v % do socialistických zemí

Tab. č. 4: Množství dovážených kůží v tunách

Tab. č. 5: Zahraniční obchod – dovoz podle skupin států v mil. Kč

Tab. č. 6: Zahraniční obchod – vývoz podle skupin států v mil. Kčs

Tab. č. 7: Zahraniční obchod – dovoz podle skupin zboží v mil. Kč

Tab. č. 8: Zahraniční obchod – vývoz podle skupin zboží v mil. Kč

Obrázky:

Obrázek č. 1 – Kolonie v Africe

Seznam použitých symbolů a zkratek

ČSR – Československá republika

ČSSR – Československá socialistická republika

EXPO – Exposition (výstava)

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KLDR - Korejská lidově demokratická republika

MMF - Mezinárodní měnový fond

NATO - North Atlantic Treaty Organization (Organizace Severoatlantické smlouvy)

NDR – Německá demokratická republika

NSR – Německá spolková republika

RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

UNRRA - United Nation Relief and Rehabilitation Administration = Správa Spojených národů pro hospodářskou pomoc a obnovu)

USA – Spojené státy americké

Seznam použité literatury

Knižní literatura:

ADAMCOVÁ, Lenka; NĚMEČKOVÁ, Tereza a kol. *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-2451515-1.

FRANCEV, Vladimír: *Československé zbraně ve světě: V míru i za války*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5314-0.

GERŠLOVÁ, Jana. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha: Libri. ISBN 8072771787.

KAPLAN, Karel. *Rada vzájemné hospodářské pomoci a Československo 1957-1967*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-2460417-5.

KRAMEROVÁ, Daniela; SKÁLOVÁ, Vanda. *Bruselský sen*. Praha: Arbor Vitae, 2008. ISBN 978-80-87164-03-7.

KÖRNER, Bohumil. *Zahraniční obchod Československa s rozvojovými zeměmi 1948-1955*. Praha: VŠE, 1969.

SOMMER, Karel: *UNRRA a Československo*, Slezský ústav AV ČR, Opava 1993

ŠEDIVÝ, Jan; KOŘALKOVÁ, Květa: *Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960*. Praha: SNPL, 1960.

PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl období 1945-1992*. 1. vydání, Brno: Doplněk, 2009, ISBN: 978-80-7239-228-5

Elektronická literatura:

Dekret presidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, 100/1945 Sb. [online]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_dekret%C5%AF_prezidenta_republiky

Ústavní dekret presidenta republiky o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, 33/1945 Sb. [online]. Dostupné z:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99et%C3%AD_p%C4%Btiletka_\(%C4%8Ceskoslovensko\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99et%C3%AD_p%C4%Btiletka_(%C4%8Ceskoslovensko))

Zákon č. 63/1958 Sb., o druhém pětiletém plánu rozvoje národního hospodářství Republiky československé [online]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-63>

Zákon č. 192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu [online]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-192/zneni-0>

Zákon č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém plánu [online]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241>

Seznam příloh

Příloha A: Úkoly a výsledky prvního pětiletého plánu²⁰

Ukazatel	Úroveň v roce 1953 (1948=100) podle plánu z roku		Skutečnost v roce 1953 (1948=100)	Prům. roční přírůstek v %
	1948	1951		
Národní důchod	148	170	159 (156)	9,7
Zemědělská výroba	137	153	117 (114)	3,2
z toho: - rostlinná výroba	111	142	115 (119)	2,8
- živočišná výroba	186	171	118 (108)	3,4
Průmyslová výroba	157	198	193 (193)	14,1
z toho: - těžký průmysl	170	233	219 (219)	17,0
- lehký průmysl	150	173	166 (166)	10,7
- potravinářský průmysl	.	173	183 (181)	12,8
- těžba uhlí	135	149	133	5,9
- těžba železné rudy	.	363	164	10,4
- výroba elektřiny	150	173	165	10,5
- hutní průmysl	149	178	203	15,2
- kovoprůmysl	193	267	323 (294)	26,2
- chemický průmysl	162	210	238 (230)	18,9
- textilní průmysl	168	.	139	6,8
- kožedělný a kožedělnický průmysl	143	.	119	3,5
Průmyslová výroba na Slovensku	175	268	228	17,9
Stavební výroba	230	300	230 (227)	18,1
Produktivita práce				
v těžkém průmyslu	132	164	167 (167)	10,8
v lehkém průmyslu	.	159	179 (179)	12,3
ve stavebnictví	153	160	152 (150)	8,7

²⁰ PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl období 1945-1992*. 1. vydání, Brno: Doplněk, 2009, ISBN: 978-80-7239-228-5

Příloha B: Úkoly a výsledky druhého pětiletého plánu²¹

Ukazatel	Roční růst v % ^a		Úkoly a plnění druhé pětiletky		
	1954- 1955	1956- 1960	Směrnice 1956	Zákon č. 63/1958	Skutečnost 1960
			Index 1960 (1955 = 100)		
Národní důchod	6,9	7,0	.	.	141
Počet pracovních sil	2,5	0,3	107,9	112	102
Investice ^b	2,6	13,1	161,5	170	185
Hrubá zemědělská výroba	5,0	1,3	130	127	109
Hrubá průmyslová výroba	7,5	10,7	150 ^c	154	166
<i>z toho: výrobní prostředky</i>	<i>6,6</i>	<i>11,7</i>	<i>157</i>	<i>161</i>	<i>174</i>
<i>spotřební předměty</i>	<i>8,8</i>	<i>9,3</i>	<i>140</i>	<i>144</i>	<i>156</i>
Stavební výroba	3,7	12,1	173,6	157	177
Produktivita práce v průmyslu	5,3	7,0	.	135	140
<i>ve stavebnictví</i>	<i>7,0</i>	<i>8,9</i>	<i>152,9</i>	<i>155</i>	<i>148</i>
Železniční doprava (tkm)	9,7	8,4	135	161	150
Maloobchodní obrát	9,3	4,6	.	.	125
Obrát zahraničního obchodu	9,1	11,0	.	148	168
Průměrná měsíční mzda	4,6	2,6	.	.	114
Úhrn příjmů obyvatelstva	8,8	4,8	.	.	127
Reálné příjmy obyvatelstva	12,4	6,8	130	.	139
Osobní spotřeba	11,0	6,4	133 ^c	133	137
Dokončené nové byty ^b	11,9	8,7	.	168	160

²¹ PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl období 1945-1992*. 1. vydání, Brno: Doplněk, 2009, ISBN: 978-80-7239-228-5

Abstrakt

FOŘTOVÁ, Dana. *Význam Světové výstavy v Bruselu a návrat československého exportu na světový trh*. Plzeň, 2018. 53 s. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta ekonomická.

V této bakalářské práci analyzuji zahraniční obchod Československa v období od konce druhé světové války až do druhé poloviny 50.let dvacátého století. Je zde rozebrána situace o postupném politickém vlivu na strukturu výroby a tím i na orientaci v zahraničním obchodě. Je zde popsán vliv rozpadající se koloniální soustavy na zahraniční obchod. Důležitým bodem práce je výstava EXPO 58, kde se Československo prezentovalo jako zajímavý a schopný obchodní partner, který má co nabídnout.

Klíčová slova: zahraniční obchod, koloniální soustava, EXPO 58

Abstract

FORTOVA, Dana. *The Importance of the World's Exhibition in Brusel and the Return of the Czechoslovakian Export to the World Trade*. Bachelor thesis. Plzeň, 2018. 53 s. University of West Bohemia in Pilsen. Faculty of Economics.

In this bachelor thesis I analyse the foreign trade of Czechoslovakia between the end of the Second World War and the second half of the 1950s. The situation of gradual political influence on the structure of production and thus on the orientation in foreign trade is analysed and the effect of the collapsing colonial system on foreign trade is described. An important point of the work is the exhibition EXPO 58, where Czechoslovakia presented itself as an interesting and capable business partner who had something to offer.

Keywords: foreign trade, colonial system, EXPO 58